

**Niezwyciężone sanktuarium maryjne
w Gietrzwałdzie**

Ks. Krzysztof Bielawny

**Niezwycięzone
sanktuarium maryjne
w Gietrzwałdzie**

Olsztyn 2012

Nihil obstat
ks. Jan Roslan

Imprimatur
bp dr Jacek Jezierski
Wikariusz Generalny Warmiński
Olsztyn, dnia 31 lipca 2007 r.
L.dz. 1043/07

Korekta
Ewa Semenowicz

Fotografia na okładce
Anna Cieślak

Skład, łamanie, projekt okładki
Bogdan Grochal

© Copyright by Krzysztof Bielawny
© Copyright by Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne

Wydanie II

ISBN 978-83-88348-77-8

Warmińskie Wydawnictwo Diecezjalne
ul. Kardynała Stefana Wyszyńskiego 11
10-457 Olsztyn

Druk:
AVALON-Olsztyn

Wstęp

Dlaczego Gietrzwałd jest tak mało znany w Polsce, przecież to bardzo ważne miejsce? Takie pytanie często zadają pątnicy przybywający do tego sanktuarium. Prawdę mówiąc, zabarwione są tonem wyrzutu, że nic się w tym względzie nie czyni, by propagować orędzie gietrzwałdzkie. Przecież Kościół, swoim autorytetem, potwierdził prawdziwość objawień – mówią wierni. Do tego miejsca powinna pielgrzymować cała Polska, i nie tylko.

Gietrzwałd to takie miejsce, jak Fatima czy Lourdes, równorzędne sanktuarium, ale przy nich Gietrzwałd jawi się bardzo skromnie – ubogi i wciąż mało znany. Mimo że po zapoznaniu się z orędem, jakie Matka Boska przekazała nam przez Justynę Szafryńską i Barbarę Samulowską w 1877 r., tak wielu pielgrzymów mówi o tym miejscu, nadal zalicza się do nieznanych. Wiele osób zastanawia się, dlaczego tak się dzieje? Nurtuje to także ludzi, którzy tu pracują od wielu lat. Nie łatwo udzielić na to jednoznacznej odpowiedzi. Można się doszukiwać różnych czynników, które na to wpłynęły. Postaram się, w miarę możliwości, rozważyć ten problem. Zwrócę uwagę na to, co „przeszkadzało” w rozwoju sanktuarium, od objawień, aż niemal po rok 1990 r., pamiętając, że rok 1989 stał się rokiem przełomowym w najnowszych dziejach Polski.

Celem publikacji jest wydobycie tych wszystkich wątków historycznych, które w sposób znaczący przyczyniły się do pomniejszenia roli sanktuarium maryjnego w Gietrzwałdzie na przestrzeni 110 lat. Wśród nich należy wymienić: kulturkampf, wybuch I wojny światowej, okres dyktatury Hitlera w latach 1933–1945, a przede wszystkim czasy dominacji komunistów w latach 1945–1989. W okresie komunistycznym, znaczącymi wydarzeniami dla sanktuarium gietrzwałdzkiego była zarówno

koronacja obrazu Matki Bożej Gietrzwałdzkiej w 1967 r., jak i setna rocznica objawień w 1977 r. Jedną i drugą uroczystość szczegółowo opracowano i obie zostały rozpracowane przez służby bezpieczeństwa państwa komunistycznego. Działania władz komunistycznych rozumiałe są tylko wtedy, kiedy do rąk weźmiemy *Manifest komunistyczny* z 1848 r., w którym czytamy: „Gdy w XVIII stuleciu idee chrześcijańskie zwyciężone zostały przez idee oświecenia, społeczeństwo feudalne toczyło swą śmiertelną walkę z rewolucyjną naówczas burżuazją. Idee wolności sumienia i wyznania wyrażały jedynie panowanie wolnej konkurencji w dziedzinie wiedzy”. I dalej: „(...)istnieją nadto prawdy wieczyste, jak wolność, sprawiedliwość itp., wspólne wszystkim ustrojom społecznym. Komunizm zaś znosi wieczyste prawdy, znosi religię, moralność, zamiast nadać im nową formę, sprzeciwia się zatem całemu dotychczasowemu rozwojowi historycznemu”¹. Ideolodzy komunizmu odważyli się wykreślić Boga i „znieść religię”. Od tamtych czasów minęło tyle dziesięcioleci, i choć tak usilnie starano się wyrugować z życia wiarę w Boga, religia, mimo wszystko, towarzyszyła człowiekowi i towarzyszy mu nadal. Okazało się bowiem, że wszędzie tam, gdzie system komunistyczny dyktował swoje prawa, poniósł klęskę. Jednak dziś, w miejsce komunizmu pojawiają się nowe, wojujące z Panem Bogiem idee, i to znacznie groźniejsze dla człowieka, a mianowicie idee liberalizmu oświeceniowego, które nadal chcą „znieść religię” z globu ziemskiego, przykładem jest powstająca Konstytucja Unii Europejskiej.

Rok 1877 zmienił dzieje Gietrzwałdu w sposób znaczący. Świątynia parafialna do tego roku była tu tylko jednym z wielu kościołów na Warmii, niczym się nie wyróżniała. Służyła lokalnej wspólnotie parafialnej. Pracujący duchowni udzielali sakramentów, głosili Słowo Boże, prowadzili powierzonych sobie wiernych do Królestwa Bożego, towarzysząc im w codziennym, zwykłym życiu. Parafia ożywała się jedynie w czasie odpustów, które ściągały „łosiery” – lokalne pielgrzymki do świątyni na dzień odpustu. Znacząco życie religijne parafii gietrzwałdzkiej zmieniło się po 27 czerwca 1877 r. Był to dzień pierwszego objawienia. Maryja w godzinach wieczornych objawiła się Justynie Szafrzyńskiej, a w na-

¹ K. Marks, F. Engels, *Manifest komunistyczny*, Warszawa 1949, s. 47–48.

stępnych dniach, także Barbarze Samulowskiej. Wieść o objawieniach rozeszła się bardzo szybko po okolicznych miejscowościach. Pierwszymi pątnikami w miejscu objawień byli parafianie gietrzwałdzcy, a także wierni z pobliskich parafii. Jednak wieść o wydarzeniach w Gietrzwałdzie rozniosła się bardzo szybko, także poza granice Warmii, Mazur i Powiśla. Gietrzwałd stawał się coraz bardziej znaną miejscowością. Pod koniec objawień liczba pielgrzymów dochodziła prawie do 100 tys., a ruch pielgrzymkowy rozwijał się z każdym rokiem. Wybuch I wojny światowej w 1914 r. zahamował ruch pątniczy do Gietrzwałdu. Z każdym rokiem pojawiały się nowe przeszkody, które powodowały zmniejszanie się liczby pielgrzymujących do sanktuarium maryjnego. Okres rządów hitlerowskich był czasem walki Kościoła rzymskokatolickiego o prawa ludzi wierzących. Likwidowano organizacje katolickie, zamykano szkoły wyznaniowe, zakazywano polskojęzycznej ludności katolickiej używania języka polskiego w liturgii, duchowni byli szykanowani, a na rządzącą diecezję, Ks. bp. M. Kallera, wywierano naciski, by pozbawić go znaczącego wpływu na swych diecezjan.

Po zakończeniu II wojny światowej Gietrzwałd znalazł się w granicach państwa polskiego. Rozpoczął się nowy czas w dziejach Gietrzwałdu. Po socjalizmie hitlerowskim pojawił się socjalizm komunistyczny, który z bezwzględnością niszczył miejsca kultu religijnego, a szczególnie te, które w sposób znaczący oddziaływały na wiernych. Do takich miejsc zaliczono Gietrzwałd. Jak ważne było to miejsce i niebezpieczne dla państwa komunistycznego, świadczą materiały zgromadzone w archiwach. Rok 1989 zakończył gehennę sanktuarium gietrzwałdzkiego. Rok ten zakończył oficjalną dominację komunizmu w Polsce.

Publikacja obejmuje lata 1877–1989, punktem wyjścia jest rok, w którym miały miejsce objawienia Matki Bożej w Gietrzwałdzie. Datą końcową jest rok 1989, uważany za datę upadku komunizmu w Polsce. W tym okresie znaczącymi etapami dla sanktuarium gietrzwałdzkiego były: wybuch I wojny światowej, która zakończyła się w 1918 r., a spowodowała odzyskanie przez Polskę niepodległości, dojście A. Hitlera do władzy w 1933 r., zakończenie II wojny światowej w 1945 r. Efektem tych tragicznych dziejów były zmiany polityczne, ustrojowe i z czasem narodowościowe. Ważnymi wydarzeniami były także: koronacja obrazu Matki Bożej w 1967 r. i setna rocznica objawień w 1977 r., oba, bowiem,

zgrupowały największą liczbę pątników w Gietrzwałdzie od czasów lokacji w 1352 r., aż po rok 2007.

O Gietrzwałdzie i jego dziejach napisano dość sporo opracowań. Sanktuarium gietrzwałdzkim zajmowali się do tej pory zarówno historycy, teolodzy czy prawnicy, jak i publicyści. Przedstawiano historię objawień i dzieje sanktuarium. Po Kongresie Mariologicznym i Maryjnym w 1977 r. Gietrzwałdowi poświęcono wiele artykułów historycznych, teologicznych, a także prawnych². Wiele cennych artykułów historycznych napisał o Gietrzwałdzie Ks. bp Jan Obląk. Do cenniejszych należy zaliczyć: *Objawienia Matki Boskiej Gietrzwałdzkiej. Ich treść i autentyczność w opinii współczesnych (W stulecie objawień) 1877–1977*³, który opiera się na źródłach archiwalnych. O roli sanktuarium maryjnego w Gietrzwałdzie w okresie międzywojnia pisał Marian Borzyszkowski⁴. Tadeusz Grygier w dość obszernym artykule pisał o uroczystościach gietrzwałdzkich w świetle opinii władz Prus Wschodnich⁵. O Gietrzwałdzie pisali także: Józef Kowalewski⁶, I. Krause⁷, W. Nowak⁸, T. Pawluk⁹, J. Piskorka¹⁰, E. Piszcz¹¹, W. Piwowarski¹².

² „Studia Warmińskie” 1977, t. XIV.

³ J. Obląk, *Objawienia Matki Boskiej Gietrzwałdzkiej. Ich treść i autentyczność w opinii współczesnych (W stulecie objawień) 1877–1977*, „Studia Warmińskie” (dalej SW), 1977, t. XIV, s. 7–73.

⁴ M. Borzyszkowski, *Sanktuarium Maryjne w Gietrzwałdzie w okresie międzywojennym (1921–1939)*, SW 1977, t. XIV, s. 325–348.

⁵ T. Grygier, *Uroczystości gietrzwałdzkie ich aspekt katolicki oraz polski w latach 1877–1944 w świetle władz wschodniopruskich*, SW 1977, t. XIV, s. 225–323.

⁶ J. Kowalewski, *Echa objawień i ruch pielgrzymkowy do Gietrzwałdu w świetle korespondencji „Gazety Olsztyńskiej” w latach 1886–1913*, SW 1977, t. XIV, s. 177–214.

⁷ I. Krause, *Pieśni maryjne w diecezji warmińskiej w XIX w. (w aspekcie muzykologicznym)*, SW 1977, t. XIV, s. 387–418.

⁸ W. Nowak, *Historia obrazu i kultu Matki Boskiej Gietrzwałdzkiej*, SW 1977, t. XIV, s. 109–136.

⁹ T. Pawluk, *Stosunek Kościoła do objawień prywatnych ze szczególnym uwzględnieniem wydarzeń gietrzwałdzkich*, SW 1977, t. XIV, s. 75–107.

¹⁰ J. Piskorka, *Rozwój sanktuarium gietrzwałdzkiego*, SW 1977, t. XIV, s. 427–444.

¹¹ E. Piszcz, *Echa objawień gietrzwałdzkich w „Pielgrzymie”*, SW 1977, t. XIV, s. 215–223.

¹² W. Piwowarski, *Łosiery do Gietrzwałdu*, SW 1977, t. XIV, s. 153–175.

Kolejna praca zbiorowa ukazała się drukiem w 125. rocznicę objawień maryjnych w Gietrzwałdzie pod tytułem *Maryjne orędzie z Gietrzwałdu*. Odbył się wówczas Ogólnopolski Kongres Mariologiczny, po którym wydano publikację książkową, zawierającą sporo cennych materiałów. Na uwagę zasługuje artykuł J.M. Wojtkowskiego¹³, A. Kopiczki¹⁴ i A. Ornatka¹⁵. O sanktuarium gietrzwałdzkim powstała kolejna praca zbiorowa pod. red. Katarzyny Parzych pod tytułem *Orędzie gietrzwałdzkie wczoraj i dziś*. Jest to zbiór artykułów Katarzyny Parzych¹⁶, Anny Leniec¹⁷, Urszuli Niemirowicz¹⁸, Janusza Wieszczyńskiego¹⁹ i Krzysztofa Bielawnego²⁰.

Z materiałów drukowanych najważniejsze znaczenie dla niniejszej pracy miała prasa polska w Niemczech, przede wszystkim „Gazeta Olsztyńska”, a także prasa powojenna: „Słowo na Warmii i Mazurach” i „Głos Olsztyński”.

¹³ J.M. Wojtkowski, *Wkład Zakonu Kanoników Regularnych Laterańskich w rozwój sanktuarium gietrzwałdzkiego*, w: *Maryjne orędzie z Gietrzwałdu*, pod. red. J. Jezierskiego, K. Brzozowskiego, T. Siudy, Częstochowa–Gietrzwałd 2003, s. 57–78.

¹⁴ A. Kopiczko, *Objawienia gietrzwałdzkie w świetle zbiorów Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie*, w: *Maryjne orędzie z Gietrzwałdu*, pod. red. J. Jezierskiego, K. Brzozowskiego, T. Siudy, Częstochowa–Gietrzwałd 2003, s. 29–37.

¹⁵ A. Ornatka, *Recepcja informacji o objawieniach gietrzwałdzkich przez Stolicę Apostolską*, w: *Maryjne orędzie z Gietrzwałdu*, pod. red. J. Jezierskiego, K. Brzozowskiego, T. Siudy, Częstochowa–Gietrzwałd 2003, s. 39–45.

¹⁶ K. Parzych, *Kult maryjny*, w: *Orędzie gietrzwałdzkie wczoraj i dziś*, pod. red. K. Parzych, Olsztyn 2005, s. 80–86; tamże, *Dogmat o Niepokalanym Poczęciu Najświętszej Maryi Panny*, s. 104–112; tamże, *Pokuta – uzdrawiający dialog*, s. 112–120; tamże, *Objawienia gietrzwałdzkie na tle innych objawień maryjnych*, s. 127–138.

¹⁷ A. Leniec, *Fenomen sanktuarium*, w: *Orędzie gietrzwałdzkie wczoraj i dziś*, pod. red. K. Parzych, Olsztyn 2005, s. 86–97; tamże, *Obiekty sakralne w Gietrzwałdzie*, s. 139–143; tamże, *Domy pielgrzymów i miejsca działalności duszpasterskiej*, s. 143–148; tamże, *Sanktuarium gietrzwałdzkie jako ośrodek pielgrzymkowy*, s. 148–153.

¹⁸ U. Niemirowicz, *Treść i kościelna ocena objawień gietrzwałdzkich*, w: *Orędzie gietrzwałdzkie wczoraj i dziś*, pod. red. K. Parzych, Olsztyn 2005, s. 97–104.

¹⁹ K. Parzych, J. Wieszczyński, *Różaniec – „szkoła” Maryi*, w: *Orędzie gietrzwałdzkie wczoraj i dziś*, pod. red. K. Parzych, Olsztyn 2005, s. 120–127.

²⁰ K. Bielawny, *Ruch pielgrzymkowy*, w: *Orędzie gietrzwałdzkie wczoraj i dziś*, pod. red. K. Parzych, Olsztyn 2005, s. 49–55.

Podstawowe materiały źródłowe do omawianego problemu znajdują się w Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Białymstoku. Główną bazę źródłową stanowią akta Służb Bezpieczeństwa w Olsztynie, sporządzone w 1967 r. w czasie uroczystości koronacyjnych obrazu Matki Bożej w Gietrzwałdzie, a także akta SB z 1977 r., sporządzone w Olsztynie z okazji setnej rocznicy objawień Matki Bożej w Gietrzwałdzie i odbywającego się Kongresu Mariologicznego i Maryjnego w Olsztynie oraz Gietrzwałdzie. Są to raporty na temat uroczystości kościelnych odbywających się w Olsztynie, a także w Gietrzwałdzie.

W Archiwum Państwowym w Olsztynie, w zespołach akt Komitetu Gminnego w Gietrzwałdzie PZPR i Komitetu Wojewódzkiego PZPR odnajdujemy również sporo materiałów, dotyczących sanktuarium gietrzwałdzkiego. Także w aktach Wydziału ds. Wyznań w Olsztynie znalazły się interesujące nas materiały.

W Archiwum Sanktuarium Maryjnego w Gietrzwałdzie zachowała się *Kronika Sanktuarium w Gietrzwałdzie* z okresu po II wojnie światowej, dowiadujemy się z niej o pracy duszpasterskiej księży kanoników regularnych lateraneńskich w okresie komunistycznym. Jest tam także *Statut Związku Mszalnego* z 1912 r.

Podjęty temat i przedstawiona problematyka zdecydowały o metodzie pracy. Zastosowano metody historyczno-krytyczną, a także opisową. Metoda historyczno-krytyczna posłużyła analizie dokumentów archiwalnych. Przede wszystkim – dokumentów zgromadzonych w Instytucie Pamięci Narodowej i Wydziale ds. Wyznań. Dokumenty znajdujące się obecnie w IPN były wytwarzane w określonym celu. Dzięki tej metodzie informacje tam zawarte rzucają nowe światło na wiele zdarzeń i wyjaśniają niezrozumiałe do tej pory wydarzenia historyczne.

Publikacja została podzielona na trzy rozdziały. Pierwszy, oparty na istniejących opracowaniach, ukazuje w krótkim skrócie historię diecezji i Gietrzwałdu. Przedstawiono także w skrócie treść objawień. Ostatni paragraf, oparty na materiałach archiwalnych, poświęcono trudnym dziejom sanktuarium maryjnego w latach 1877–1945.

Drugi rozdział prezentuje wydarzenia gietrzwałdzkie z 1967 roku, kiedy to odbyła się koronacja obrazu Matki Bożej w Gietrzwałdzie. Jest on oparty na materiałach archiwalnych sporządzonych przez służby bezpieczeństwa w Olsztynie.

Trzeci rozdział – opisuje wydarzenia gietrzwałdzkie w setną rocznicę objawień Maryjnych w Gietrzwałdzie w 1977 r. odnotowane w raportach SB. A więc: IV Kongres Mariologiczny i Maryjny w Olsztynie i w Gietrzwałdzie, który odbył się w okresie 24–26 czerwca 1977 r., uroczystości kościelne w Gietrzwałdzie w dniach 10–11 września 1977 r., a także plany operacyjne SB w stosunku do Kościoła rzymskokatolickiego, których celem było przeciwdziałanie uroczystościom kościelnym.

Uzupełnieniem pracy jest dodatek, zawierający dekret Biskupa Warmińskiego zatwierdzający kult objawień Matki Boskiej w Gietrzwałdzie.

Spis treści

Wstęp	5
--------------------	----------

Rozdział I

Gietrzwałd przed objawieniami i po nich	13
--	-----------

1. Zarys dziejów diecezji warmińskiej i Gietrzwałdu 13
2. Treść objawień 27
3. Sanktuarium maryjne w latach 1877–1945 35
4. Gietrzwałd w pierwszych latach powojennych 40

Rozdział II

Koronacja obrazu MB w Gietrzwałdzie w 1967 r.	55
---	-----------

1. Przygotowania SB do uroczystości gietrzwałdzkich 56
2. Pobyt Kard. S. Wyszyńskiego w Olsztynie 9.09.1967 r. 68
3. Imprezy alternatywne do uroczystości kościelnych
w woj. olsztyńskim 9.09.1967 r. 75
4. Kościelne uroczystości koronacyjne obrazu MB
w Gietrzwałdzie 10.09.1967 r. 77
5. Imprezy sportowe i artystyczne w granicach
woj. olsztyńskiego 10.09.1967 r. 98

Rozdział III

Setna rocznica objawień maryjnych w Gietrzwałdzie w raportach SB pod kryptonimem „Jubileusz”	107
---	------------

1. IV Kongres Mariologiczny i Maryjny w Olsztynie i w Gietrzwałdzie (24–26.06.1977 r.)	108
2. Uroczystości kościelne 10–11.09.1977 r.	129
3. Operacyjne rozpracowanie przez SB uroczystości gietrzwałdzkich	146
4. Plan zabezpieczenia uroczystości gietrzwałdzkich siłami mundurowymi MO	153
5. Raporty sprawozdawcze SB po uroczystościach w Gietrzwałdzie	156
Zakończenie	167
Aneks	169
Wykaz skrótów	171
Bibliografia	173